

Ekonomski pomen jezika: poudarek na obmejnih regijah*

*Sonja Novak Lukanović***

Povzetek

V pričujočem prispevku izpostavljamo pomen jezika in njegovo povezavo ekonomskimi aktivnostmi v obmejnih področjih, kajti ta predstavljajo posebne vrste »naraven laboratorij«, kjer je večkulturnost oz. večjezičnost objektivna realnost, ki jo je potrebno razumeti in sprejemati kot rezultat številnih različnih zgodovinskih in političnih dogodkov.

Jezik v obmejnih območjih ima komunikacijsko in simbolično dimenzijo, jezik je pokazatelj raznolikosti, prav tako pa jezik ni vedno najpomembnejši simbol, ki zaznamuje mejo med skupinami, toda je pomemben pokazatelj statusa posamezne skupine in odnosov med skupinami. Empirični rezultati raziskovanj so pokazali, da vprašani, ki so sodelovali v različnih raziskava v zadnjih 20 letih ne pripisujejo velikega pomena znanju jezika sosednje države (ki je v nekaterih mejnih področjih tudi manjšinski jezika) za družbeni ugled posameznika ali pa za komunikacijo v EU ali pa za usposabljanje in študij. Znanje jezika sosednje države je pomembno za zaposlitev v sosednji državi, istočasno pa se posameznik prav zaradi znanja jezika lažje prilagaja drugemu okolju in je zato tudi bolj uspešen. Rezultati omenjenih raziskovanj so potrdili, da ekonomske spremenljivke vplivajo tako na izbiro kot na rabo jezika v specifičnih, z ekonomsko kategorijo zaznamovanih situacijah.

Ključne besede: mejna območja, ekonomski vidik jezika, večjezičnost, empirični podatki

The economic importance of language: focus on border regions

In the paper, we highlight the importance of language and its link to economic activities in border areas, because they represent a special kind of "natural laboratory", where multiculturalism or multilingualism is an objective reality that needs to be understood and accepted as a result of many different historical and political events.

Language in border areas has a communicative and symbolic dimension, language is an indicator of diversity, and language is not always the most important symbol marking the boundary between groups, but it is an important indicator of the status of a group and of relations

* Ta tekst posvečam akademiku, prof. dr. Janezu Orešniku, ki je razumel širino in interdisciplinarnost uporabnega jezikoslovja ter njegov pomen za znanost in za družbo.

** Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut za narodnostna vprašanja Ljubljana, sonja.novak@guest.arnes.si

between groups. The empirical results of the surveys have shown that respondents who have participated in various surveys over the last 20 years do not attach much importance to knowledge of the language of a neighbouring country (which is also a minority language in some border areas) for one's social standing, or for communication within the EU, or for training and study. Knowledge of the language of the neighbouring country is important for employment in the neighbouring country, but at the same time it is also language skills that make it easier for an individual to adapt to a different environment and therefore be more successful. The results of the above-mentioned studies have confirmed that economic variables influence both the choice and the use of language in specific situations marked by economic categories.

Keywords: border regions, economic aspect of language, multilingualism, empirical results

Uvod

Vloga jezika oz. jezikov se v današnjem globalnem svetu spreminja. Obravnavanje jezika je kompleksna interdisciplinarna naloga, kajti jezik ni samo sistem znakov in ni namenjen samo sporazumevanju. Znanje jezika ni samo akademska vrednost, temveč jezik v najširšem pomenu integrira/združuje tudi druge pomene in vrednosti. Jeziki so si z jezikoslovnega stališča enakovredni, toda ko obravnavanje jezika postavimo v širši, družbeni kontekst, se pokaže, da imajo jeziki različne pomene in vrednosti ter da raba nekaterih jezikov presega njihove državne in politične meje, pri tem pa se večja njihov pomen in tudi moč (Skubic 2004: 316). Družbenoekonomski dejavniki vplivajo na spremembe v pomenu in vrednosti znanja enega, dveh ali več jezikov.

V prispevku izpostavljamo pomen jezika in njegovo povezavo z ekonomskimi aktivnostmi na obmejnih območjih, kajti ta predstavljajo posebne vrste »naraven laboratorij«, kjer je večkulturnost oz. večjezičnost objektivna realnost, ki jo je treba razumeti in sprejemati kot rezultat številnih različnih zgodovinskih in političnih dogodkov. »Razlika« ni nikoli absolutna in univerzalna, je rezultat zgodovine, kulture, moči in ideologije. Raziskovanje v takem laboratoriju pa pomeni opazovanje, zaznavanje, analiziranje pojavov in odnosov med jeziki, med kulturami in posledično tudi med različnimi etničnimi skupinami. Zgodovina nas uči, da meje niso statične in da se spreminjajo. Mejo oz. obmejno regijo zaznamujejo državna, politična, socialno-ekonomska in kulturno-jezikovna komponenta, ki dajejo obmejnemu območju posebno dimenzijo, s katero se razlikuje od drugih območij. Koncept meje je vedno dvojen: mejo in obmejno področje istočasno opredeljujeta faktor delitve in faktor stika dveh sistemov, dveh kultur.

Jezik na obmejnih območjih ima komunikacijsko in simbolično dimenzijo, jezik je pokazatelj raznolikosti. Čeprav ni vedno najpomembnejši simbol, ki zaznamuje mejo med skupinami, pa je pomemben pokazatelj statusa posamezne skupine in odnosov med skupinami (Barth 1969). Pri tem je treba izhajati iz podmene, da imajo posamezni jeziki v takih okoljih različne (največkrat neenake) komunikacijske domete, ki jih zaznamuje tudi ekonomski vidik, in da posamezni govorniki poleg lastnega jezika usvajajo najprej tiste jezike, ki jim omogočajo vključevanje v širši komunikacijski prostor. Na vsakem opazovanem obmejnem območju je mogoče vzpostaviti hierarhijo jezikov oz. hierarhično piramido (Calvet 1999), ki ima zaradi različnih družbenoekonomskih dejavnikov različno funkcionalno konfiguracijo.

Jezik v povezavi z ekonomijo

Obravnavanje jezika v kontekstu ekonomskih oz. gospodarskih aktivnosti zahteva interdisciplinarni pristop z vključevanjem jezikoslovcev, ekonomistov, sociologov in politologov. Na žalost pa literatura potrjuje, da je danes le malo ekonomistov, vsaj po naši oceni, ki bi se sistematično ukvarjali s povezavo jezika in ekonomije oz. povezavo in vlogo jezika v gospodarski uspešnosti podjetja ali družbe. In če smo samokritični, tudi malo jezikoslovcev je, ki bi se posvečali temu vidiku.

Pri obravnavanju povezave jezika in ekonomije se pojavi vprašanje, kaj obsega ekonomija in s katerimi vidiki ekonomije povezujemo jezik. Postavlja se vprašanje, ali jezik obravnavamo v povezavi z ekonomijo v pomenu gospodarstva ali v povezavi z ekonomijo v najširšem pogledu ter v čem je bistvena razlika med njima.

V definiranju ekonomije - v pomenu gospodarstvo ta obsega niz človekovih dejavnosti, ki ustvarjajo produkcijo, distribucijo in porabo, izmenjavo izdelkov in storitev, ki imajo vrednost na trgu in ustvarjajo GDP (BDP), ter predstavljajo uspeh/rezultat neke države ali pokrajine ali nekega obdobja. Na drugi strani pa je ekonomija kot družbena veda, ki jo zaznamuje niz različnih faktorjev in različnih pristopov. Kot disciplina je bila opredeljena v 30. letih prejšnjega stoletja, ko so se avtorji začeli ukvarjati z njeno povezavo z družbo in s posameznikom predvsem z vidika primerjave koristi (Robbins 1935). Raziskovalci so si edini, da je ekonomija mnogo širša kot gospodarstvo, kajti obravnava različne vidike človekovega izkustva. Razliko med ekonomijo in gospodarstvom se lahko primerja z razliko med »družbo in sociologijo« (Grin 2003).

Pri obravnavanju in razumevanju vloge jezika, predvsem manjšinskega jezika v obmejnih regijah in njegovo povezavo z ekonomijo oz. gospodarstvom, moramo izhajati iz teorije Bourdieuja (1991). Jezik je zanj proizvod, enači ga z denarjem,

ker oba predstavljata sredstvo izmenjave in ustvarjata kapital. Njegovo izhodišče o vrednosti jezika vključuje ekonomski vidik, pri čemer je jezik vedno del širšega družbenega konteksta, v katerem ekonomske razmere močno zaznamujejo rabo in izbiro uporabljanega jezika. Spremenljivka vrednost je večplastna (simbolična, prepoznavna vrednost, vrednost rabe, vrednost izmenjave),¹ in jo močno zaznamuje prepletenost družbenoekonomskih faktorjev. Z menjavo jezika oz. z uporabo drugega jezika se prav prek simbolične moči jezika kaže tudi moč in avtoriteta govorca v ekonomskem in kulturnem pogledu, zlasti je to mogoče zaznati na obmejnih večkulturnih območjih. Ekonomska vrednost jezika je tako podkategorija družbene vrednosti in se pod določenimi pogoji in v specifičnih okoliščinah lahko tudi spreminja.

Bourdieu izpostavlja znanje jezika oz. jezikovno kompetenco, ki posamezniku predstavlja jezikovni kapital, ta pa je vedno v povezavi s trgov. Na ta način se ustvarja jezikovni trg, na katerem znanje jezika oz. jezikovna kompetenca nastopa kot kapital, kar pomeni, da poznavanje enega ali več jezikov (dvo- ali večjezičnost) posamezniku omogoča, da »trguje« na jezikovnem trgu. Če pa se znanje nekega jezika »ne prodaja« dobro na trgu, kar je v mnogih primerih značilno za obmejna večkulturna območja, pa se lahko pričakuje, da bo jezik tam izgubil vrednost, to pa predstavlja osnovo in začetek procesa jezikovnega preklopa. Procesi jezikovnega preklopa se lahko nanašajo tudi na prekop iz dialekta v standardni jezik, prekop iz jezika manjšine v jezik večine, in to predvsem v okoljih, kjer je jezik manjšine v odnosu diglosije z jezikom večine. Dolgoročno gledano pa obstaja tudi možnost preklopa iz nacionalnega v neki mednarodni jezik. Vse to pa se odraža v različnih gospodarskih aktivnostih.

Ob vsem tem lahko trdimo, da predvsem na obmejnih, večkulturnih območjih ne gre samo za jezikovni kapital, ampak za mnogo več, distribucija jezikovnega kapitala je namreč povezana z distribucijo drugih oblik kapitala, ki skupaj definirajo položaj posameznika v družbeni hierarhiji.

Jezik kot kapital v globalnem gospodarstvu

V današnjem času se močno poudarja vpliv globalizacije na povečano ekonomsko oz. gospodarsko aktivnost, ki posredno zaznamuje tudi izbiro in rabo jezika, kajti globalno gospodarstvo se ne ustavi znotraj meje ene skupnosti/države in tako

1 Prepoznavna vrednost jezika je znak prestiža ali družbenega statusa. Vrednost rabe pomeni, da se jezik uporablja v nekem okolju in ta uporaba jezika posamezniku prinaša vrednost, kot je delovno mesto, šolanje. Nanaša se tudi na produkcijo (v kvantitativnem pomenu) knjig, medijev v nekem jeziku. Vrednost izmenjave lahko opišemo glede na razlike statusa jezika v družbi (uradni – neuradni, večinski – manjšinski (Novak Lukanovič 2011: 330).

ustvarja novo usmeritev – ustvarja se generacija študij, ki povezujejo jezik in ekonomijo. V procesih globalne organiziranosti gospodarstva in kapitala se pojavljajo ljudje in organizacije, ki morajo med seboj komunicirati zelo hitro in dobro, da dosežejo uspeh in cilj, ki ga postavlja kapital. V tej komunikaciji pa niso pomembne samo nove informacijske tehnologije, pomemben je tudi jezik, ki se razlikuje od blaga, storitev in sredstev, kajti upravljanje blaga in storitev brez jezika ne obstaja. Upravljanje jezika pomeni upravljanje uporabnikov (Cameron 2005). V tej perspektivi postajata vloga in odnos do jezika specifična. Jezik postaja pomembno komunikacijsko sredstvo, ki posamezniku pomaga v tekmovalnem okolju. Tako je jezik brez dvoma lahko eden izmed indikatorjev ekonomske globalizacije, s katerim je mogoče meriti tudi intenzivnost različnih družbenih/gospodarskih procesov in trendov ter tako prispevati k razvijanju netipičnih statističnih kazalnikov, ki pomembno osvetljujejo razumevanje globalizacije.

Na začetku tisočletja je Monica Heller (2003) v članku »Globalization, the new economy, and the commodification of language and identity« raziskovala, kako so globalizacija in premiki v svetovnem gospodarstvu pripeljali do poblagovljenja (»commodification«) jezika in tudi do sprememb v pojmovanju identitete. Jezik, ki je nekoč veljal za označevalca kulturne identitete, je postal blago na svetovnem trgu, z ekonomsko vrednostjo, povezano z jezikovnimi spretnostmi in jezikovno raznolikostjo. To vodi v možnost obravnavanja različnih načinov poblagovljenja jezika in identitete, vključno z jezikovnim izobraževanjem, jezikovnimi tehnologijami in globalno medijsko industrijo. Tako poblagovljenje pa vpliva na ohranjanje, spreminjanje in izgubljanje jezikovne raznolikosti območja ne glede na geografsko področje, pa tudi identiteto posameznika in skupnosti ter na družbeno neenakost.

Različni pristopi pri obravnavanju jezika v povezavi z ekonomijo

Ko obravnavamo vlogo jezika v obmejnih regijah in njegovo povezavo z ekonomijo, moramo najprej pogledati, kakšne pristope so raziskovalci izbirali in kako so umeščali jezik (ne glede na to, ali gre za večinski ali manjšinski ali tuji jezik) v ekonomijo oz. v gospodarsko dejavnost. Literatura ne navaja enotnega teoretičnega koncepta, ki bi utemeljeval povezavo jezika in ekonomije kompleksno in sistematično. Marschak²

2 Pri tem omenjenega avtorja citiramo iz Grina (1996), ki piše, da je Marshak v članku *Economics of language*, objavljenem leta 1965 v reviji *Behavioral Science* (10, 135–140), postavil izhodišča za obravnavo jezika in ekonomije..

je bil eden izmed prvih, ki je v svojih delih v središče postavil vprašanja, zakaj se raba jezikov spreminja, zakaj se nekateri jeziki bolj ohranjajo kot drugi in kaj pomeni učinkovitost jezika. Jezik je bil zanj objekt izbire, ki je usmerjen v dosego določenega cilja. Izbiro jezika v komunikaciji ali pa izbiro za učenje nekega jezika je apliciral na standarde mikroekonomije in jih povezal na isti način, kot so povezane vse ekonomske odločitve posameznika, od nakupa izdelka do investicije, ki vedno predstavljajo za posameznika rezultat – najboljšo izbiro v danem trenutku.

Raziskave, ki so obravnavale vloge posameznih jezikov v različnih družbah oz. okoljih, so potrdile moč ekonomskih dejavnikov pri izbiri in rabi posameznega jezika (Edwards 1985).

Lazear (1999a, 1999b) je v svojem raziskovanju izpostavil vprašanje jezika predvsem z organizacijske perspektive in ugotavljal, da globalna podjetja najemajo delavce, ki obvladajo dva jezika. Pri tem podjetja izhajajo iz premise, da je dvojezični delavec veliko privlačnejši na trgu delovne sile.

Tudi druge raziskave potrjujejo, da znanje jezikov oz. dvo- ali večjezičnost daje posamezniku prednost na trgu delovne sile (Erreygers 2005) in mu prinaša boljši finančni zaslužek (Carliner 1981). Empirično je potrjeno, da jezikovna spretnost oz. višja stopnja sporazumevalne zmožnosti vpliva na trg delovne sile. Zlasti je to mogoče zaznati med migrantsko populacijo (Dustmann 1994), medtem ko na večkulturnih območjih – v etnično mešanih okoljih – stopnja jezikovne zmožnosti, pri čemer imamo v mislih stopnjo znanja manjšinskega jezika, ni statistično pomembna kategorija pri ustvarjanju zaslužka, npr. v Walesu (Henley in Jones 2001), in tudi ne pri zaposlovanju na različna delovna mesta. O tem poročajo tudi rezultati empiričnega raziskovanja v Sloveniji (Novak Lukanovič 2002).

Pri oblikovanju jezikovno-izobraževalne politike države je potrebno, da načrtovalci upoštevajo ekonomski vidik jezika, ki prav z jezikovnim in izobraževalnim načrtovanjem vpliva na vlogo, položaj in status manjšinskega jezika ter s tem tudi na strukturo jezikovnega trga (Wodak in Menz 1990; Grin 2003; Gazzola 2014). Strukturo jezikovnega trga in odgovor na vprašanje, zakaj nekatere jezike v posameznih okoljih poučujejo bolj in druge manj, pa dajejo poleg družbenoekonomskih dejavnikov in jezikovno-izobraževalne politike tudi različne oblike neformalnega izobraževanja. Zlasti o vplivih različnih oblik neformalnega jezikovnega izobraževanja pa raziskave ne poročajo.

Mnogi raziskovalci (Grenier in Vaillancourt 1983; Grin 1996) tudi potrjujejo, da ekonomske spremenljivke prispevajo k zaščiti in promociji manjšinskih jezikov ter vplivajo na strukturne spremenljivke etnolingvistične vitalnosti skupnosti, kot jih je

opredelil Giles s sodelavci (1977: 309). Grin (1996), eden redkih ekonomistov, ki se ukvarja z raziskovanjem povezave jezika in ekonomije, je izpostavil, da je vrednost jezika dominantne skupine, manjšinske skupine ali tujega jezika ter položaj jezika na jezikovnem trgu na večkulturnih območjih, predvsem obmejnih, mogoče obravnavati kot:

- vrednost jezikovne različnosti,
- vrednost medskupinske komunikacije,
- vrednost jezikovne vitalnosti, ki vključuje tudi učinkovitost jezika na trgovinske tokove.

Čeprav so pristopi pri obravnavanju vloge manjšinskih jezikov glede na posamezno okolje različni, je obravnavanje vloge manjšinskih jezikov, predvsem v preteklosti, največkrat osredotočeno predvsem na dimenzijo ohranjanja kulturne dediščine, na obravnavanje jezika kot pomembnega simbola identitete posameznika in skupine ter prenašalca kulture, torej na obravnavanje jezika manjšine v netržnem pomenu. V kontekstu ekonomskega vidika se jezik največkrat obravnava le v povezavi s kulturno/jezikovno produkcijo, ki je predstavljena v kvantitativnem pogledu in obravnavana kot strošek. Investicija v jezik oz. jezikovno produkcijo, obravnavana v ozkem ekonomskem pomenu, je lahko že v izhodišču obsojena na izgubo in je nespremenljiva. To pomeni, da je npr. število izdanih knjig v jeziku manjšine, število bralcev revij oz. časopisov, ki izhajajo v jeziku manjšine, v numeričnem obsegu vedno majhno in prav zato v ekonomskem pogledu največkrat ne pokrije niti stroškov produkcije, kaj šele, da bi ustvarilo dobiček.

Vloga slovenskih avtorjev pri obravnavi povezave jezika in ekonomije v preteklosti

Čeprav analiza znanstvene in strokovne literature, ki smo jo delno prikazali v predhodnem poglavju, kaže, da so se znanstveniki v svetu začeli intenzivno ukvarjati s povezavo jezika in ekonomije zlasti v 80. in 90. letih 20. stoletja, pa nas literatura prav tako opozarja, da smo na slovenskih tleh že zelo zgodaj zasledili zanimanje med slovenskimi intelektualci za povezavo jezika z gospodarstvom, predvsem za ekonomsko vrednost jezika. To je posledica družbenopolitičnega položaja in vloge slovenskega jezika, zgodovinskih dogodkov ter razmer na začetku 20. stoletja (Novak Lukanović 2016). Za osvetlitev te naše trditve je treba izpostaviti, da je že leta 1921 slovenski politik in gospodarstvenik Andrej Gosar (1985) ugotovil, da sta jezik in ekonomija povezana, in zapisal, da *»jezikovno vprašanje sega globoko na gospodarsko polje ...*

Vprašanje, ali se moramo mi učiti tujega jezika ali se morajo narobe drugi učiti našega, ni samo idealne, temveč tudi velike praktične vrednosti ter je pristno gospodarsko vprašanje [...]

Družbenopolitični položaj in položaj slovenskega jezika ter razmere po koncu prve svetovne vojne so v novonastali državi vplivali na to, da so bila razmišljanja o ekonomski vrednosti jezika v povezavi s simbolično vrednostjo prisotna ne le med jezikoslovci, temveč predvsem med gospodarstveniki. V tistem času je Gosar v svojem delu o narodnostnem vprašanju s poglavjem *Jezik v gospodarskem življenju* dal osnovo današnjemu obravnavanju povezave jezika in ekonomije. Žal pa je tudi njegovo pisanje prav zaradi jezika (slovenskega) ostalo znano samo ozkemu krogu bralcev. V zaključku omenjenega poglavja je Gosar (prav tam, 117) zapisal: »*Notranja zveza med jezikovnim oziroma narodnim in gospodarskim vprašanjem je jasna, in nobene-ga dvoma ni, da vodi jezikovna neenakopravnost k splošni narodni neenakopravnosti, iz katere izvira popolna gospodarska odvisnost in socialna zapostavljenost [...]*« Vsi navedki Gosarja imajo tudi velik simbolični pomen.

Drugi, prav tako pomembni avtor, ki v svojih delih kar nekaj let kasneje in tudi iz drugačnega družbenoekonomskega izhodišča povezuje pomen jezika z ekonomskim razvojem, je Toussant Hočevar, slovensko-ameriški ekonomist in zgodovinar, ki ga še danes citirajo številni sodobni avtorji (npr. Grin). V svojih razpravah obravnava razmerje med etničnostjo in gospodarskim razvojem, pri čemer posebej izpostavlja jezik kot element etničnosti, in pravi, naj bodo institucije, ki vplivajo na gospodarski razvoj, jezikovno usklajene s prebivalstvom nekega ozemlja, če naj bo družbeni produkt kar največji. Prav tako izpostavlja jezik in navaja, da ravno jezik ustvarja in omogoča mobilnost, ter se vprašuje, ali družbena ločnica vedno sovпада z jezikovno. Primeri iz vsakdanjega življenja v preteklosti in danes to zavračajo. Hočevar (Hočev-
var 1976) trdi, da jezikovni monopol omogoča privilegiran položaj, kar lahko tudi danes potrdimo. Prav tako izhaja iz trditve, da znanje nekega jezika pomeni kapitalno investicijo, ki je ireverzibilna – zaprta je v človekovih možganih in je ni moč odtujiti kot kako fizično dobrino, čeprav jo lahko prenašamo drugim. Kot druge kapitalne dobrine pa je tudi znanje nekega jezika podvrženo depreciaciji.³

Pri razglabljanju o ekonomski obravnavi jezika Hočevar navaja, da so stroški, ki so povezani z učenjem jezika, investicijski stroški v fizične in človeške vire. Ti stroški so potrebni za prenos in kopičenje informacij ter ustvarjajo npr. dokumentacijo. Hočevar prav tako razglablja o dinamiki jezikovnih sistemov in navaja, da funkcijska

3 Ekonomska kategorija, ki jo prenaša na jezik – depreciacija valute je zmanjšanje njene vrednosti glede na drugo valuto.

meja med posameznimi jezikovnimi sistemi ni stanovitna in teži k premikanju. Kot primer navaja območje, ki je v našem primeru lahko tudi obmejna regija, kjer nastopa dominantni jezik A in nedominantni jezik B. Na takem območjem je nujno, da posameznik pridobi znanje jezika A, ker gre za investicijo, ki mora vsebovati eksplisitne in implicitne stroške učenja, torej tudi čas. Stroški skupine B pa pomenijo pregrado/mejo, ki jo morajo premagati tisti, ki težijo k poklicem oz. delu, ki poteka v jeziku A, torej gre za različne stroške.

Zakaj danes raziskujemo vlogo jezika pri različnih ekonomskih aktivnostih?

Danes se Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) raziskovalno z ekonomskim oz. gospodarskim vidikom etnične problematike direktno ne ukvarja, čeprav je pred mnogimi leti (skoraj 30 let nazaj) v svojem raziskovalnem programu imel zapisano tudi to tematiko. Kaj je razlog, da se raziskovanje v tej disciplini ni nadaljevalo vse do danes, bi težko odgovorili. Brez dvoma je odgovor večplasten in odvisen tudi od družbenopolitičnih usmeritev, ki so izpostavljale drugačne prioritete. Ugotavljamo, da je malo ekonomistov, vsaj po naši oceni, ki bi se sistematično ukvarjali z gospodarskim vidikom manjšinske problematike, še manj pa je raziskav, ki bi se usmerjale v iskanje povezave med identiteto in gospodarstvom ter učinkovitostjo vloge jezika pri gospodarskem razvoju.

Zavedamo se, da je raziskovanje take tematike multi- in interdisciplinarno in da je za nas raziskovalce velik raziskovalni izziv, predvsem z vidika metodologije.

Empirični podatki raziskovanj na INV o medetničnih odnosih na narodno mešanih območjih v Sloveniji in raziskovanja o percepciji kulturne in jezikovne raznolikosti v obmejnih mestih ob slovensko-italijanski, slovensko-avstrijski in slovensko-madžarski meji ter raziskovanja povezave jezika in ekonomije v podjetjih (tudi podjetjih, ki so v obmejnih regijah) so nakazali posredno in tudi neposredno predvsem soodvisnost povezave jezika kot najpomembnejšega elementa identitete ter izpostavili ekonomsko motivacijo za učenje in rabo manjšinskega jezika (Nečak Lük 1998, Novak Lukanović 2016).

Empirični rezultati raziskovanj so pokazali, da vprašani, ki so sodelovali v različnih raziskavah v zadnjih 20 letih, ne pripisujejo velikega pomena znanju jezika sosednje države (ki je v nekaterih mejnih področjih tudi manjšinski jezik) za družbeni ugled posameznika, za komunikacijo v EU ali pa za usposabljanje in študij. Znanje jezika sosednje države je pomembno za zaposlitev v sosednji državi, istočasno pa se posameznik prav zaradi znanja jezika lažje prilagaja drugemu okolju in je zato

tudi uspešnejši. Rezultati omenjenih raziskovanj so potrdili so, da ekonomske spremenljivke vplivajo tako na izbiro kot tudi na rabo jezika v specifičnih, z ekonomsko kategorijo zaznamovanih situacijah (delovno mesto, zaposlitev, napredovanje). Tako je izbira in raba jezika povezana z različnimi ekonomskimi dejavnostmi ter z ekonomskim uspehom posameznika ali organizacije, kar pomeni, da so anketiranci v svojih ocenah zelo pragmatični in vidijo pomen znanja jezika le v direktni koristi: finančni in statusni.

Rezultati so nam pokazali, da je mogoče jezik na obmejnih območjih obravnavati z različnih vidikov:

- znanje jezika je za posameznika prednost, ki mu omogoča zaposlitev, ustrezno delovno mesto in boljši zaslužek;
- izbira jezika vpliva na podjetje, ko to vstopa na nov trg, in izbira ustreznega jezika prispeva k poslovnemu uspehu;
- jezikovna vitalnost se odraža tudi v učinkovitosti jezika na trgovinske tokove.

Zanimiv je pogled estonskega raziskovalca, ki ugotavlja, da lahko v okoljih, kjer sta prisotna dva jezika – večinski in manjšinski –, ekonomski argument promovira manjšinski jezik, toda samo v primeru, ko ima ta tudi neko »instrumentalno« vrednost. V primerih, ko manjšinski jezik nima te vrednosti, pa tudi ekonomski argument ostaja osamljen in brez vrednosti. Istočasno povečana instrumentalna vrednost nekega jezika in njegov ekskluzivizem pa lahko preuredi/prerangira družbo prav na jezikovni osnovi in jo poveže z ekonomsko in družbeno blaginjo govorcev. V tem primeru jezik igra regulatorja neenakega dostopa do moči (Rannut 1999: 100).

Rezultati naših raziskovanj potrjujejo, da posamezniki znanje nematerne jezika sprejemajo kot človeški kapital, ki jim omogoča, da si pridobivajo finančna sredstva in s tem zagotavljajo življenjski standard. Kot investicija posamezniku znanje jezika predstavlja direktni dobiček, istočasno pa mu prinaša tudi dolgoročni dobiček – lažji dostop do drugega trga, spoznavanje drugega trga, samozavestnejši nastop in celo hitrejši uspeh pri sklepanju pogodb (Novak Lukanović 2020). Naši podatki so potrdili, da motivacijo za usvajanje manjšinskega oz. sosedskega jezika močno zaznamuje ekonomski faktor, o čemer pišejo tudi drugi avtorji (Vaillancourt, 1996). V teoriji je ekonomski vidik jezika največkrat omenjen samo kot ena izmed spremenljivk, ki nastopa v povezavi z motivacijami, in sicer v primerih, ko je posameznik ekonomsko motiviran, da se uči jezik in da ga tudi uporablja v specifičnih situacijah. V številnih primerih ekonomska spremenljivka tudi vpliva na oblikovanje odnosa posameznika do specifičnega jezika. Če povzamemo, to pomeni, da je ekonomski

faktor na najrazličnejše načine (posredno in neposredno) povezan z vsemi vidiki, ki vplivajo na jezikovne procese v okolju.

Na drugi strani pa lahko ekonomski parametri vplivajo tudi na jezikovno diskriminacijo v medskupinskih odnosih. V različnih družbenih/jezikovnih procesih v večkulturnem okolju, kot je obmejno območje, pa ima pomembno vlogo državni jezik. Vsak drug jezik, tudi če je uradni, je v okolju povezan z državnim. Državni jezik pa je tisti, ki predstavlja neke vrste izhodiščno normo, ki omogoča, da se lahko vse druge jezikovne prakse, ki se v okolju uporabljajo, tudi objektivno merijo. Na ta način so posebej v obmejnih področjih izpolnjeni pogoji, da se ustvarja jezikovni trg, ki vsakemu jeziku določa ponudbo in povpraševanje ter ustvarja konkurenčne razmere, usmerja distribucijo, določa vrednost ter tudi ustvarja posreden ali neposreden dobiček.

Zaključek

Sprejemanje in prepletanje različnih kultur in različnih jezikovnih skupin v obmejnih regijah se odraža tudi v okviru različnih ekonomskih aktivnosti. Ekonomija v najširšem pomenu posredno in neposredno vpliva na različne jezikovne procese: od ohranjanja do opuščanja jezika ter do različnih strategij jezikovnega prilagajanja. Jezik je povezan s posameznikom in z družbo, ekonomija pa je del družbe. Jezik in kultura pa sta dve pomembni sestavini, ki vplivata na ekonomsko rast posameznika in družbe ter predstavljata pomemben kazalec zadovoljstva posameznika in vplivata na kvaliteto življenja posameznika.

Tako v večkulturni družbi jezikovno planiranje in jezikovna politika služita kot orodje, ki družbo usmerja v družbenem in ekonomskem pomenu. Izkušnja »živeti skupaj« v večkulturnem/večjezičnem svetu je prinesla nov, drugačen scenarij. Ne pomeni samo pravice posameznika, da govori svoj jezik, ampak tudi dolžnost družbe (tudi dolžnost podjetja), da v svoj program (tudi poslovni načrt) vnese možnost komunikacije v drugem jeziku, na obmejnih območjih pa tudi možnost znanja jezika manjšinskega oz. jezika sosednje države.

Na koncu naj navedemo še misel prof. dr. Ericha Prunča, ki jo je izrekel na manjšinskem kongresu leta 1999 v Železni Kapli:

»Jezik je namreč kameleon. Od okolja, v katero ga umestimo, je odvisna njegova oblika, od perspektive, iz katere ga gledamo je odvisna njegova konkretna vrednost. Jezik lahko oblikuje duha in vendar ga duh tudi oblikuje, jezik lahko udari svoj pečat jezikovni

skupnosti in vendar ga skupnost tudi kuje, lahko oblikuje, evocira, da, celo ustvarja resničnost, in vendar ga v enaki meri resničnost tudi določa /.../ Jezik je za človeka nič in vendar vse. Je pozitivna dediščina in breme preteklosti, medij komunikacije in ovira obenem. /.../ Njegovo ekonomsko vrednost je navznoter mogoče meriti po tem, koliko je ta skupnost pripravljena vanj investirati v obliki jezikovnega izobraževanja, usmerjanja in načrtovanja. Navzven pa lahko njegovo vrednost merimo po tem, kakšno funkcijo in kakšen delež ima v ustvarjanju ekonomske vrednosti.«

Reference

- Barth, F. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little Brown..
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. 2018. The forms of Capital. V: *The sociology of economic life*. London: Routledge, 78–92.
- Calvet, L. J. 1999. *Pour une écologie des langues du monde*. Paris: Plon.
- Cameron, D. 2005. Communication and commodification. Global economic change in sociolinguistic perspective. V: *Erreygers, G., Jacobs, G. (ur.), Language, Communication and the Economy*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 9–23.
- Grin, F. 1996. The economics of language. Survey, assessment and prospects. *International Journal of the Sociology of Language*, 121: 17–45.
- Carliner, G. 1981. Wage Differences by Language Group and the Market for Language Skills in Canada. *Journal of Human Resources*, 16 (3): 384–399.
- Dustmann, C. 1994. Speaking flency, writing fluency and earnings of migrants. *Journal of Population Economics*, 7: 133–156.
- Edwards, J. 1985. *Language, Society, Identity*. Oxford: Basil Blackwell.
- Erreygers, Jacobs (ur.) 2005. *Language, Communication and the Economy*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Heller, M. 2003. Globalization, the new economy, and the commodification of language and identity. *Journal of Sociolinguistics*, 7/4.
- Gazzola, M. 2014. *The Evaluation of Language Regimes*. Theory and application to multilingual and patent organizations. Amsterdam: John Benjamins publishing Company.
- Giles, H. R., Bourish, R, Taylor D. 1977. Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. V: Giles, H. ur. *Language, Ethnicity and Intergroup relations*. London: Academic Press.
- Grenier, G., Vaillancourt, F. 1983. An economic perspective on learning a second language. *Clevedon. Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 6, 471–483.
- Grin, F. 1996. The economics of language: survey, assessment and prospects. *International Journal of the Sociology of Language*, 121, 17–45.
- Grin, F. 2003. Language planning and Economics. *Current Issues in Language Planning*, 1, 1–67.

- Gosar, A. 1985. Narodnostno vprašanje. Narodno-gospodarski eseji, 1921. V: Pogačnik, J. (ur.), *Slovenska misel*. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1985, 110–134.
- Henley, A., Jones, R. E. 2001. *Gyflog a gallu iethyddol mewn economi ddwyieithog/Earnings and linguistic ability in bilingual economy*. Research Paper No. 2001-2018. Abersystwyth: University of Wales, School of management and business.
- Hočevar, T. 1976. *Slovenski družbeni razvoj, izbrane razprave*. New Orleans: Založba Prometej, 28.
- Lazear, E. 1999a. Culture and language. *Journal of Political Economy*, 107, S95–S126.
- Lazear, E. 1999b. Globalization and the market for team-mates. *Economic Journal*, 109, C15–C40.
- Nečak Lük, A. 1998. Jezik kot kazalec stanja medetničnih odnosov. V: Nečak Lük, A., Jesih, B. (ur.), *Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*. Ljubljana: INV, 333–347.
- Novak Lukanović, S. 2002. Ekonomski vidik jezika v večkulturnem okolju/Economic aspect of language in multicultural setting. *Razprave in gradivo*, 40, 98–115. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Novak Lukanović, S. 2011. Jezik in ekonomija na narodno mešanih območjih v Sloveniji = La lingua e l'economia nelle zone nazionalmente miste della Slovenia. *Annales, Series Historia et Sociologia* 21(2), 327–336.
- Novak Lukanović, S. 2016. Jezik in ekonomska vrednost v večkulturnih okoljih. V: Grafenauer, D. (ur.), Munda Hirnök, Katalin (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 220–242.
- Novak Lukanović, S. 2020. Vrednost znanja jezika v gospodarstvu: izbrani raziskovalni rezultati. *Teorija in praksa : revija za družbena vprašanja*. jan.–feb. 2020, let. 57, posebna št., str. 55–70, 171. ISSN 0040-3598. Splet: https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/tip_pos_2020_novak_lukanovic.pdf?sfvrsn=0.
- Rannut, M. 1999. The common language problem. V: M. Kontra, R. Phillipson, & T. Skutnabb-Kangas (ur.), *Language: A right and a resource* (str. 99-110). Budapest: Central University Press.
- Robbins, L. 1935. *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: Macmillan.
- Skubic, A. E. 2005. *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- Vaillancourt, F. 1996. Language and socioeconomic status in Quebec: measurment, findings, determinants, and policy costs. *International Journal of the Sociology of Language* 121, 69–92.
- Wodak, R., Menz, F. (ur.) 1990. *Sprache in der Politik, Politik in der Sprache: Analysen zum öffentlichen Sprachegebrauch*. Celovec: Drava.